

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

24 maja 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Roman Trzaskowski (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak (sprawozdawca)

SSN Karol Weitz

Protokolant Magdalena Kucia

po rozpoznaniu na rozprawie 24 maja 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Bank spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
z 19 stycznia 2022 r., V ACa 489/21,
w sprawie z powództwa I. C. i D. C.
przeciwko Bank spółce akcyjnej w W.
o zapłatę i ustalenie,

1. oddała skargę kasacyjną;

**2. zasądza od pozwanego na rzecz powodów kwotę 8100
(osiem tysięcy sto) zł, z odsetkami w wysokości odsetek
ustawowych za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego
za okres od dnia 1 czerwca 2024 r. do dnia zapłaty, tytułem
kosztów postępowania kasacyjnego.**

Władysław Pawlak

Roman Trzaskowski

Karol Weitz

UZASADNIENIE

Powodowie I. C. i D. C. w pozwie wniesionym przeciwko Bank S.A. w W. domagali się: 1) zapłaty na ich rzecz kwoty 377 953,32 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 19 marca 2020 r. do dnia zapłaty, tytułem zwrotu nienależnego świadczenia, tj. uiszczonych przez nich na rzecz pozwanego rat kapitałowo-odsetkowych za okres od 15 maja 2008 r. do 15 grudnia 2019 r., z uwagi na nieważność zawartej z pozwanym umowy kredytowej z 7 kwietnia 2008 r.; 2) stwierdzenia (ustalenia) nieważności tej umowy na przyszłość. Ewentualnie w przypadku uznania przez Sąd, że umowa kredytowa jest ważna powodowie żądali: - zasądzenia na ich rzecz od pozwanego kwoty 140 787,58 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 10 marca 2020 r. do dnia zapłaty, tytułem zwrotu nienależnego świadczenia w postaci nadpłaconych rat kredytowych (przy założeniu, że udzielony im kredyt jest kredytem złotówkowym, oprocentowanym wskaźnikiem LIBOR) z uwagi na nieważność lub bezskuteczność klauzul niedozwolonych zawartych w wyżej opisanej umowie kredytowej oraz w Regulaminie udzielania kredytu hipotecznego dla osób fizycznych „[...]” (dalej „Regulamin”), stanowiących dla pozwanego Banku podstawę do uzależnienia wysokości rat kredytowych od kursu CHF; - ustalenia, że udzielony powodom kredyt jest kredytem w PLN, oprocentowanym w oparciu o LIBOR 3M + marża; - ustalenie, że postanowienia zawarte w § 1 ust. 3 i 3A, 7A, 7B, 7D, § 3 ust. 5 i 6, § 7 ust. 4, § 9 ust. 2 i 3, § 10 ust. 5, § 12 ust. 5 umowy kredytowej z 7 kwietnia 2008 r. oraz postanowienia § 1 ust. 1 i 2, § 23 ust. 2 i 3, § 32 ust. 3 Regulaminu są bezskuteczne.

Wyrokiem z 26 maja 2021 r. Sąd Okręgowy w Gdańsku zasądził od pozwanego Banku na rzecz powodów solidarnie kwotę 377 953,32 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 19 marca 2020 r. do dnia zapłaty oraz ustalił, że umowa o kredyt hipoteczny z 7 kwietnia 2008 r. jest nieważna i orzekł o kosztach procesu.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że powodowie starali się o kredyt na budowę domu jednorodzinnego i w celu znalezienia odpowiedniej oferty skorzystali z pomocy doradcy finansowego. Oferta kredytu indeksowanego do CHF została przedstawiona

powodom jako najlepsza, bezkonkurencyjna, niezawodna i najtańsza. W tym czasie powód pracował jako starszy konsultant techniczny, a powódka prowadziła działalność gospodarczą w postaci „Szkoły”.

W dniu 7 kwietnia 2007 r. powodowie zawarli Bankiem S.A. w W. (który zmienił nazwę na Bank S.A. w W.) umowę kredytu w kwocie 549 182,40 zł, waloryzowanego do franka szwajcarskiego (CHF) kursem kupna tej waluty określonego w tabeli kursowej kredytodawcy (w chwili zawarcia umowy kwota kredytu wyrażona w walucie krajowej odpowiadała 247 971,46 CHF) na okres 30 lat, oprocentowanego według zmiennej stopy, w skład której wchodziła stawka bazowa LIBOR 3M i stała marża wynosząca 0,8 %; na dzień zawarcia umowy oprocentowanie to wyniosło 3,59%, przy czym w okresie ubezpieczenia pomostowego kredytu (tj. do czasu przedłożenia odpisu z księgi wieczystej z wpisem hipoteki), oprocentowanie kredytu zostało podwyższone o 1,5%.

Według postanowień umowy raty kapitałowo-odsetkowe miały być spłacane w PLN, po uprzednim przeliczeniu z CHF po kursie sprzedaży określonym w tabeli kursowej kredytodawcy. Kredyt został udzielony powodom na pokrycie kosztów budowy domu jednorodzinnego oraz części kwoty składki ubezpieczenia kredytu w razie poważnego zachorowania oraz pobytu w szpitalu w wyniku choroby i nieszczęśliwego wypadku. W celu zabezpieczenia spłaty kredytu ustanowiono na nieruchomości, na której powodowie za środki kredytowe zamierzali wybudować dom jednorodzinny, hipotekę kaucyjną do kwoty 823 773,60 zł, a także dokonano przelewu praw z polisy ubezpieczenia kredytowanej nieruchomości od ognia i innych zdarzeń losowych.

W czasie podpisywania umowy kredytowej przedstawiciel kredytodawcy nie omawiał z powodami poszczególnych jej postanowień ani nie informował ich o ryzyku związanym ze zmianą kursu waluty waloryzacyjnej, a także nie przedstawił im symulacji spłaty kredytu. Ponadto nie wyjaśniono im mechanizmu przeliczania przez kredytodawcę kursu waluty obcej przy zastosowaniu jego tabeli kursów. Natomiast w wyniku negocjacji stron obniżono marżę o 0,01%.

Kwota kredytu została wypłacona powodom w czterech transzach: 235 782,40 zł, 113 700 zł, 133 500 zł i 66 200 zł.

Sąd Okręgowy przypisując powodom status konsumentów oraz powołując się na orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Sądu Najwyższego uznał, że sporne postanowienia umowy kredytu indeksowanego do CHF oraz Regulaminu dotyczące klauzul przeliczeniowych mają charakter abuzywny w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. (w dodatku zostały wpisane do rejestru klauzul niedozwolonych), a ich wyeliminowanie (jako regulujących główne świadczenia stron) powoduje nieważność całej umowy kredytowej, gdyż bez tych postanowień nie może ona dalej obowiązywać.

Apelacja pozwanego została oddalona wyrokiem Sąd Apelacyjny w Gdańsku z 19 stycznia 2022 r. Sąd drugiej instancji przyjął za własne ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji oraz podzielił rozważania tego Sądu kwalifikujące jako abuzywne postanowienia umowne regulujące przeliczenie kwoty kredytu udzielonego w walucie polskiej na CHF oraz wskazujące, że spłata kredytu następuje w PLN, w oparciu o kurs waluty stosowany do przeliczenia raty określonej w CHF (a zatem odnoszące się do mechanizmu indeksacji) oraz że nie są one postanowieniami dodatkowymi, lecz określają główne świadczenie powodów, ale w związku z tym, że nie zostały sformułowane w sposób jednoznaczny prostym i zrozumiałym językiem, podlegają one badaniu przez pryzmat przesłanek określonych w art. 385¹ § 1 k.c. Sporne zapisy umowne zostały zredagowane w taki sposób, że uniemożliwiały powodom jako konsumentom określenie wysokości udzielonego kredytu, jak i rat kredytowych. Sąd odwoławczy zwrócił też uwagę, iż pozwany nie wykazał, że powodom zostało wyjaśnione szczegółowo ryzyko kursowe i jego wpływ na wysokość zobowiązania. Podpisane przez nich oświadczenie, iż zostali zapoznani z ryzykiem zmiany kursu waluty czy zmiany stóp procentowych nie tworzy domniemania, że mogli oni w sposób racjonalny określić wysokość własnego zobowiązania, a tym samym ocenić skutki ekonomiczne wynikające z zawartej umowy, w tym ryzyka związanego z podpisaniem umowy. Oświadczenie to miało charakter blankietowy, bowiem z jego treści nie wynika czy i jakie konkretnie informacje dotyczące warunków udzielania kredytu złotowego waloryzowanego kursem waluty obcej oraz zasad odnoszących się do spłaty kredytu zostały udzielone im przed zawarciem umowy, co czyni takie oświadczenie nieskutecznym.

Sąd Apelacyjny podkreślił, iż powodowie konsekwentnie i jednoznacznie domagali się stwierdzenia nieważności umowy kredytowej oraz mieli świadomość konsekwencji z tym związanych, a także podzielił stanowisko Sądu Okręgowego, że wyeliminowanie z umowy kredytowej spornych klauzul przeliczeniowych wyklucza dalsze jej funkcjonowanie.

W skardze kasacyjnej pozwany zaskarżając wyrok Sądu drugiej instancji w części oddalającej apelację i orzekającej o kosztach postępowania odwoławczego wniósł o jego uchylenie i orzeczenie co do istoty sprawy poprzez uwzględnienie w całości apelacji, ewentualnie jego uchylenie i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania. Zarzucił naruszenie prawa materialnego, tj.: - art. 58 § 2 k.c. przez uznanie, iż kredytodawca na skutek braku udzielenia powodom właściwych pouczeń co do ryzyka naruszył na etapie zawierania umowy zasady współżycia społecznego, podczas gdy nie ma jakichkolwiek danych, które pozwalałyby uznać, że kredytodawca zawierając umowę z powodami, działał z zamiarem ich niedoinformowania, dezorientacji, wywołania błędnego przekonania u nich, czy też wykorzystania ich niewiedzy; - art. 385¹ § 1 k.c. na skutek braku rozróżnienia postanowień umowy odnoszących się do dwóch osobnych, pod względem normatywnym, zakresów regulacji, czyli klauzuli ryzyka walutowego i klauzuli spreadu walutowego, co skutkowało niedokonaniem oceny poszczególnych postanowień umowy indywidualnie pod kątem przesłanek z art. 385¹ § 1 k.c.; - art. 385¹ § 1 k.c. przez nieprawidłowe ustalenie treści przesłanki jednoznaczności w ten sposób, że adekwatność informacji przekazanych przy zawieraniu umowy podlega ocenie *ex post*, tj. przy uwzględnieniu wiedzy z chwili obecnej, podczas gdy ocena ta powinna być dokonywana *ex ante*, tj. wyłącznie w oparciu o okoliczności istniejące na dzień zawarcia umowy (uwzględniając ówczesne prognozy wartości waluty); - art. 385¹ § 1 k.c. na skutek nieprawidłowego ustalenia, że zarówno klauzule waloryzacyjne, jak i przeliczeniowe w sposób rażąco naruszają interesy powodów; - art. 385² k.c. przez błędne przyjęcie, że okoliczność rażącego naruszenia interesów powodów bada się na moment zawarcia umowy; - art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 58 k.c. w związku z nieprawidłowym ustaleniem, że zarówno klauzule waloryzacyjne, jak i przeliczeniowe stanowią główne świadczenia stron, a zatem ich abuzywność została uznana za uniemożliwiającą utrzymanie umowy w mocy,

podczas gdy prawidłowa wykładnia art. 385¹ § 1 k.c. prowadzi do wniosku, że klauzule przeliczeniowe stanowią jedynie uzupełniający element uzgodnień warunków umowy; - art. 385¹ § 1 k.c. oraz art. 385² k.c., a także art. 3 ust. 1 dyrektywy Rady nr 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach zawieranych z konsumentem (dalej: „dyrektywa 93/13”) w zw. z art. 65 § 1 i 2 k.c. przez przyjęcie, że postanowienia umowy odnoszące się do ryzyka walutowego oraz spreadu walutowego są bezskuteczne z uwagi na ich abuzywność, w sytuacji gdy w zakresie klauzuli ryzyka walutowego powodowie wybrali kredyt indeksowany mając świadomość ryzyka kursowego i wiedzę o istotnych cechach takiego kredytu, mając także świadomość korzyści wynikających z niskiego oprocentowania oraz mogli w każdym momencie zdecydować się na przewalutowanie kredytu na PLN, zaś w zakresie klauzuli spreadu walutowego rzekoma dowolność w kształtowaniu kursów walut ma charakter wyłącznie pozorny, a zasady wyznaczania kursu stosowane przez pozwanego odpowiadają utrwalonej i powszechnej praktyce bankowej, która wyklucza możliwość nadużycia i manipulacji; - art. 58 § 1 k.c. w zw. z art. 385¹ § 2 k.c. przez przyjęcie, że umowa kredytu jest w całości bezwzględnie nieważna z mocy prawa (lub w całości bezskuteczna) w związku z uznaniem niektórych postanowień umowy za niedozwolone zgodnie z art. 385¹ § 1 i 2 k.c., podczas gdy art. 385¹ § 2 k.c. wprost stanowi, że strony są związane umową w pozostałym zakresie, czyli z wyłączeniem postanowienia uznanego za niedozwolone; - art. 58 § 1 k.c. w zw. z art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 5 k.c. oraz art. 189 k.p.c. oraz art. 6 dyrektywy 93/13 w zw. z art. 2 oraz art. 32 Konstytucji RP i art. 3 Traktatu o Unii Europejskiej przez bezpodstawne ustalenie nieważności umowy, podczas gdy zastosowania tak daleko idącej sankcji oznacza naruszenie zasady pewności prawa, zasady proporcjonalności; - art. 358 § 2 k.c. w zw. z motywem 13 dyrektywy 93/13 przez zanegowanie możliwości wykonania zobowiązania kredytobiorców przy uwzględnieniu normy określającej wartość waluty obcej poprzez zastosowanie kursu średniego NBP; - art. 358 § 2 k.c. w zw. z art. 385¹ § 2 k.c. przez uznanie, że umowa po stwierdzeniu abuzywności klauzuli ryzyka kursowego i klauzuli spreadu walutowego nie może być dalej wykonywana, podczas gdy art. 358 § 2 k.c. obowiązywał w dacie orzekania, a zatem

istniał przepis dyspozytywny pozwalający na dokonanie przeliczeń w oparciu o kurs średni NBP.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną powodowie wniesli o jej oddalenie z zasądzeniem kosztów postępowania kasacyjnego, a ponadto na rozprawie kasacyjnej ich pełnomocnik odwoływał się także do uchwały Sądu Najwyższego z 25 kwietnia 2024 r. III CZ 25/22.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą skargę kasacyjną nie jest związany przywołaną przez pełnomocnika powodów uchwałą z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, gdyż została wydana przez sędziów wadliwie powołanych na urząd sędziów Sądu Najwyższego. W uchwale połączonych Izb Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/20, (OSNC 2020, nr 4, poz. 34), Sąd Najwyższy wyjaśnił, że sprzeczność składu sądu z przepisami prawa w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c. zachodzi także wtedy, gdy w składzie sądu bierze udział osoba powołana na urząd sędziego Sądu Najwyższego na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej w trybie określonym przepisami ustawy z 8 grudnia 2017 r. nowelizującej ustawę o Krajowej Radzie Sądownictwa. Uchwała ta uzyskała status zasady prawnej, zgodnie z art. 87 § 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (dalej - „u.S.N.”), a Sąd Najwyższy nie odstąpił od niej w przepisany trybie, w związku z czym wiąże wszystkie składy tego Sądu (art. 88 u.S.N.). Uchwały tej nie mógł podważyć wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 kwietnia 2020 r., U 2/20, OTK-A 2020, poz. 61, jako wykraczający poza konstytucyjne kompetencje Trybunału Konstytucyjnego określone w art. 188 Konstytucji, co szczegółowo zostało już wyjaśnione w orzecznictwie Sądu Najwyższego (por. zasadniczą argumentację w postanowieniach Sądu Najwyższego z dnia 16 września 2021 r., I KZ 29/21, OSNK 2021, nr 10, poz. 41, z dnia 29 września 2021 r., V KZ 47/21 i, z dnia 21 stycznia 2022 r., III CO 6/22 i III CO 37/22 oraz w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 26 lipca 2022 r., III KK 404/21 i uchwałach Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 2022 r., III PZP 1/22, OSNP 2022, nr 10, poz. 95, składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 2022 r., I KZP 2/22, OSNKW 2022, nr 6, poz. 22;

wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 22 lipca 2021 r. nr 43447/19, Reczkowicz p. Polsce).

Sąd Najwyższy ma świadomość, że Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej postanowieniem z 9 stycznia 2024 r., C-658/22, odrzucił jako niedopuszczalny wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym w sprawie III CZP 25/22 odnośnie do prawidłowości składu orzekającego, ale nastąpiło to z powodu – jak przyjął Trybunał - braku potrzeby skutecznego rozstrzygnięcia rzeczywistego sporu między stronami. Tymczasem niniejsze postępowanie kasacyjne dotyczy już skonkretyzowanego sporu pomiędzy konsumentami i przedsiębiorcą. Dlatego też istniały uzasadnione podstawy prawne do oceny kwestii ewentualnego związania w tej sprawie powołaną uchwałą z 25 kwietnia 2024 r. z perspektywy powołanej wyżej uchwały Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2020 r., wydanej przy uwzględnieniu miarodajnego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

W odniesieniu do problematyki związanej z interesem prawnym powodów w stwierdzeniu nieważności umowy kredytowej odnotować trzeba, że w wyroku z 23 listopada 2023 r., C-321/22 Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej stwierdził, iż art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 w związku z zasadą skuteczności należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie przepisom krajowym, zgodnie z ich wykładnią dokonaną w orzecznictwie, które w celu uwzględnienia wytoczonego przez konsumenta powództwa zmierzającego do stwierdzenia bezskuteczności nieuczciwego warunku w umowie zawartej z przedsiębiorcą wymagają dowodu na istnienie interesu prawnego, w sytuacji gdy uznaje się, że taki interes nie istnieje, jeżeli konsumentowi przysługuje powództwo o zwrot nienależnego świadczenia, lub gdy może on powołać się na tę bezskuteczność w ramach obrony przed powództwem wzajemnym w przedmiocie wyegzekwowania wykonania zobowiązania wytoczonym przeciwko niemu przez tego przedsiębiorcę na podstawie tego warunku.

Sporna umowa kredytu została zawarta przed zmianą pr. bank., dokonaną ustawą z dnia 29 lipca 2011 r., którą wprowadzono uregulowania, iż umowa o kredyt denominowany lub indeksowany do waluty innej niż waluta polska, powinna zawierać

szczegółowe zasady określenia sposobów i terminów ustalania kursu wymiany walut, na podstawie którego w szczególności wyliczana jest kwota kredytu, jego transz i rat kapitałowo - odsetkowych oraz zasady przeliczania na walutę wypłaty albo spłaty kredytu (art. 69 ust. 2 pkt 4a pr. bank.) oraz, że w przypadku takich umów kredytu, kredytobiorca może dokonywać spłaty rat kapitałowo-odsetkowych bezpośrednio w tej walucie (art. 69 ust. 3 pr. bank.).

W orzecznictwie za ugruntowane już należy uznać stanowisko, że mechanizm ustalania przez bank kursów waluty, który pozostawia bankowi swobodę, jest w sposób oczywisty sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumenta, a klauzula, która nie zawiera jednoznacznej treści i przez to pozwala na pełną swobodę decyzyjną przedsiębiorcy w kwestii bardzo istotnej dla konsumenta, dotyczącej kosztów kredytu, jest klauzulą niedozwoloną w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134, z dnia 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16, z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18, z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18). Równoznaczność treści spornego warunku umownego do warunku wpisanego do rejestru klauzul niedozwolonych może być podstawą do unieważnienia umowy kredytowej (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 21 września 2023 r., C-139/22).

W przeszłości Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej prezentował stanowisko, że w odniesieniu do postanowienia stanowiącego elementu tzw. spreadu walutowego, art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, nie stoi na przeszkodzie, aby sąd krajowy zastąpił niedozwolone postanowienie umowne przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym (por. wyroki 30 kwietnia 2014 r., nr C - 26/13, Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt. i z 21 stycznia 2015 r., C - 482/13, Unicaja Banco SA v. Jose Hidalgo Rueda i in.). Orzecznictwo Sądu Najwyższego poszło jeszcze dalej i dopuszczało możliwość stosownego wypełnienia luki w umowie także w innych sytuacjach, zagrażających interesom konsumenta, również wtedy, gdy nie ma możliwości odwołania się do odpowiedniego przepisu dyspozytywnego (por. wyrok z dnia 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16, OSNC 2018 r., nr 7-8, poz. 79), a przy indeksacji prowadzącej do zmiany wysokości świadczenia zobowiązanego stanowi w istocie wariant waloryzacji sądowej, mają

zatem zastosowania do niej przesłanki określone w art. 358¹ § 3 k.c. nakazujące rozważnie interesów stron i zasad współżycia społecznego w określaniu zmiany wysokości umownego świadczenia (por. uzasadnienie wyroku z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16). Odwoływano się też do art. 358 § 2 k.c. w wersji znowelizowanej ustawą z dnia 23 października 2008 r. (Dz. U. Nr 228, poz. 1506), który stanowi, że wartość waluty obcej określa się według kursu średniego ogłaszanego przez NBP, podkreślając, że może on stanowić wskazówkę pomocną w rozwiązaniu kwestii spreadu walutowego (por. też uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16), a także do analogii z art. 41 prawa wekslowego (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16). Ponadto przyjmowano, że postanowienie umowy kredytu zawierające uprawnienie banku do przeliczenia sumy wykorzystanego przez kredytobiorcę kredytu do waluty obcej (tzw. klauzula spreadu walutowego) nie dotyczy świadczeń głównych stron w rozumieniu art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c. (por. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016 nr 11, poz. 134, z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16, z 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16 i z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18).

W tej ostatniej kwestii w powołanym już wyroku z 30 kwietnia 2014 r., C - 26/13, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej uchylił się od oceny, czy będące częścią klauzuli indeksacyjnej postanowienie przewidujące spłatę rat w walucie krajowej, których wysokość była obliczana na podstawie kursu sprzedaży CHF stosownego przez kredytujący bank, określa główny przedmiot umowy, pozostawiając tę ocenę sądom krajowym. Jednak w późniejszym orzecznictwie Trybunał precyzował swoje stanowisko w tej materii, w ten sposób że za postanowienia umowne mieszczące się w pojęciu „główny przedmiot umowy” w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, należy uważać te postanowienia, które określają podstawowe świadczenie w ramach danej umowy i które z tego względu charakteryzują tę umowę (zob. wyroki z 26 lutego 2015 r., C - 143/13 i z 20 września 2017 r., C - 186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. v. Banca Romaneasca SA).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego w odniesieniu do powyższych kwestii sytuacja uległa zasadniczej zmianie po wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 3 października 2019 r., C- 260/18, w którym orzeczono, że art. 6 ust.

1 dyrektywy 93/13, należy interpretować w ten sposób, że: - stoi on na przeszkodzie wypełnieniu luk w umowie, spowodowanych usunięciem z niej nieuczciwych warunków, które się w niej znajdowały, wyłącznie na podstawie przepisów krajowych o charakterze ogólnym, przewidującym, że skutki wyrażone w treści czynności prawnej są uzupełniane w szczególności przez skutki wynikające z zasad słuszności lub ustalonych zwyczajów (w tym kontekście Trybunał nawiązał do wskazanych przez krajowy sąd pytający przepisów jak art. 56, czy art. 354 k.c.), które nie stanowią przepisów dyspozytywnych lub przepisów mających zastosowanie, jeżeli strony umowy wyrażą na to zgodę, a zatem możliwość zastąpienia abuzywnych postanowień umownych, która stanowi wyjątek od ogólnej zasady, zgodnie z którą dana umowa pozostaje wiążąca dla stron tylko wtedy, gdy może ona nadal obowiązywać bez zawartych w niej nieuczciwych warunków, jest ograniczona do przepisów prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym lub mających zastosowanie, jeżeli strony wyrażą na to zgodę i opiera się w szczególności na tym, że takie przepisy nie zawierają nieuczciwych warunków; - nie stoi on na przeszkodzie temu, aby sąd krajowy, po stwierdzeniu nieuczciwego charakteru niektórych warunków umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i oprocentowanego według stopy procentowej bezpośrednio powiązanej ze stopą międzybankową danej waluty, przyjął zgodnie z prawem krajowym, że ta umowa nie może nadal obowiązywać bez takich warunków z tego powodu, że ich usunięcie spowodowałoby zmianę charakteru głównego przedmiotu umowy; - stoi on na przeszkodzie utrzymywaniu w umowie nieuczciwych warunków, jeżeli ich usunięcie prowadziłoby do unieważnienia tej umowy, a sąd stoi na stanowisku, że takie unieważnienie wywołałoby niekorzystne skutki dla konsumenta, gdyby ten ostatni nie wyraził zgody na takie utrzymanie w mocy.

Możliwość zastąpienia niedozwolonego postanowienia umownego, w tym typowych klauzul kursowych (odsyłających do tabel bankowych) wchodzi w rachubę tylko, gdy, po pierwsze, po wyłączeniu klauzuli abuzywnej umowa nie może obowiązywać, o czym decyduje obiektywne podejście w świetle prawa krajowego, przy czym wola stron umowy nie ma znaczenia; po drugie, całkowity upadek umowy naraża konsumenta na szczególnie niekorzystne konsekwencje, w świetle okoliczności istniejących lub możliwych do przewidzenia w chwili zaistnienia sporu,

z uwzględnieniem rzeczywistych i bieżących interesów konsumenta oraz zastrzeżeniem, że do celów tej oceny decydująca jest wola w tym przedmiocie konsumenta; i po trzecie, istnieje przepis dyspozytywny albo przepis mający zastosowanie, gdy strony danej umowy wyrażą na to zgodę, który mógłby zastąpić wyłącznie niedozwolone postanowienie umowne, umożliwiając utrzymanie umowy z korzyścią dla konsumenta. W sytuacji, gdy powyższe przesłanki są spełnione klauzula abuzywna zostaje zastąpiona i umowa zostaje utrzymana w mocy. Natomiast, gdy przesłanki zastąpienia nie są spełnione, umowa jest w całości nieskuteczna, chyba że konsument wyrazi zgodę na niedozwolone postanowienie, przywracając mu jednostronnie skuteczność (zob. też wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 26 marca 2017 r., C - 70/17, C- 179/17, Abanca Corporation Bancaria SA, v. Albertowi Garcii Santosowi i Bankia SA, v. Alfonsowi Antoniowi Lau Mendozie i in., z 3 października 2019 r., C - 260/18 Justyna Dziubak, Kamil Dziubak v. Raiffeisen Bank International AG i z 18 listopada 2021 r., C - 212/20; uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2021 r. - zasada prawna - III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56).

Konstrukcja zastosowana w art. 385¹ k.c. i art. 385² k.c. ma realizować dyrektywne zadanie sankcyjne, zniechęcając profesjonalnych kontrahentów zawierających umowy z konsumentami do wprowadzania do nich niedozwolonych postanowień.

Jak wskazuje się w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (zob. wyrok z 29 kwietnia 2021 r., C - 19/20, I.W. i R.W. przeciwko Bank BPH S.A.), wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że sąd krajowy jest zobowiązany do stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, nawet jeśli warunek ten został zmieniony przez strony w drodze umowy, chyba że konsument poprzez zmianę nieuczciwego warunku zrezygnował z przywrócenia mu sytuacji, w jakiej znajdowałby się w braku tego warunku. Z przepisu art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie wynika, że stwierdzenie nieuczciwego charakteru pierwotnego warunku umownego miałoby co do zasady skutek w postaci unieważnienia umowy, jeśli zmiana tego warunku pozwala na przywrócenie równowagi między obowiązkami i prawami tych stron wynikającymi z umowy i na usunięcie wady obciążającej ten warunek. Jednak

w wyroku z 8 września 2022 r., C - 80/21, C - 81/21 i C - 82/21, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej orzekł, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może, po stwierdzeniu nieważności nieuczciwego warunku znajdującego się w umowie zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, która to nieważność nie pociąga za sobą nieważności tej umowy w całości, zastąpić ten warunek przepisem dyspozytywnym prawa krajowego, a ponadto stoją na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może stwierdzić nieuczciwy charakter nie całości warunku umowy zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, lecz jedynie elementów tego warunku, które nadają mu nieuczciwy charakter, w związku z czym warunek ten pozostaje, po usunięciu takich elementów, częściowo skuteczny, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany treści tego warunku, który ma wpływ na jego istotę.

Zagadnienia związane z pouczeniem powoda jako konsumenta o skutkach nieważności umowy, w kontekście ewentualnej jego zgody na abuzywne postanowienia umowne, mają po ostatnich orzeczeniach Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej drugorzędne znaczenie. Otóż w wyrokach z 15 czerwca 2023 r., C - 520/21, z 7 grudnia 2023 r., C-140/22 oraz w postanowieniu z 11 grudnia 2023 r., C-756/22 Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej stwierdził, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w kontekście nieważności umowy kredytowej zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem, stoją one na przeszkodzie takiej wykładni prawa krajowego, że instytucja bankowa może domagać się od konsumenta rekompensaty przekraczającej zwrot kapitału wypłaconego z tytułu wykonania umowy oraz ustawowe odsetki za zwłokę liczone od dnia wezwania do zapłaty, a ponadto w wyroku z 7 grudnia 2023 r., C-140/22 wyjaśnił, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w kontekście nieważności umowy kredytowej ze względu na przewidziane w niej abuzywne postanowienia, stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą wykonywanie praw, które konsument wywodzi z tej dyrektywy, jest uzależniona od złożenia przez tego konsumenta przed sądem oświadczenia, w którym twierdzi on, że nie wyraża zgody na utrzymanie

w mocy tego abuzywnego warunku oraz że jest świadomy konsekwencji tego uznania nieważności umowy oraz wyraża on zgodę na uznanie umowy za nieważną.

W konsekwencji nie zasługiwały na uwzględnienie zarzuty kasacyjne eksponujące ważność umowy, przy zastąpieniu abuzywnych klauzul przeliczeniowych średnim kursem NBP.

Abuzywność klauzul przeliczeniowych w umowach kredytu waloryzowanego do waluty obcej, w kontekście jej wpływu na dalszy byt prawny takiej umowy, nie wyczerpuje całości problematyki związanej z tego rodzaju kredytami. Istotniejsze znaczenie ma wyeksponowana przez Sąd odwoławczy kwestia niedochowania przez pozwanego Bank w stosunku do powoda jako konsumenta przedkontraktowych obowiązków informacyjnych w odniesieniu do ryzyka walutowego.

Kurs wymiany waluty obcej w stosunku do waluty krajowej zmienia się w długim okresie kredytowania, co utrudnia także kredytodawcy przewidzenia zmiany obciążenia finansowego, jakie może pociągać za sobą określony w umowie kredytu mechanizm przeliczeniowy. Jednakże okoliczność ta nie może uzasadniać niewskazania w postanowieniach umowy, a także w informacjach przekazywanych przez przedsiębiorcę konsumentowi przed jej zawarciem, kryteriów stosowanych przez bank w celu ustalenia kursu wymiany mającego zastosowanie do obliczenia kwoty wypłaconego kredytu i kwot poszczególnych rat. Konsument musi mieć zapewnioną możliwość zrozumienia, do czego się zobowiązuje (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 18 listopada 2021 r., C - 212/20, MP, BP przeciwko „A” prowadzącego działalność za pośrednictwem ‘A’ S.A.). Ciężar dowodu, że klauzula umowna w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 była jasna i zrozumiała spoczywa na przedsiębiorcy (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19, VP i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A., Procureur de la Republique). Z art. 3 i 5 dyrektywy 93/13, a także z pkt 1 lit. j i l oraz pkt 2 lit. b i d załącznika do tej dyrektywy wynika, że „do celów przestrzegania wymogu przejrzystości zasadnicze znaczenie ma kwestia, czy umowa wskazuje w sposób przejrzysty powody i specyfikę mechanizmu przeliczania waluty obcej, a także związek między tym mechanizmem

a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach dotyczących uruchomienia kredytu, tak aby konsument mógł przewidzieć, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tego faktu konsekwencje ekonomiczne”. Zwrot „w innych warunkach” oznacza, że w momencie zawarcia umowy, konsument powinien móc przewidzieć to, co będzie w momencie spłaty poszczególnych rat miesięcznych. Ocena świadomości konsumenta przy zawieraniu umowy jest możliwa jedynie w ramach kontroli incydentalnej, a wszelkie wątpliwości co do spełnienia przez bank wymogu przejrzystości powinny być interpretowane na korzyść konsumenta. Dlatego też do celów przestrzegania przez przedsiębiorcę w stosunku do konsumenta wymagania przejrzystości zasadnicze znaczenie ma to, czy umowa wskazuje w sposób jednoznaczny powody i specyfikę mechanizmu przeliczania waluty, tak by konsument mógł przewidzieć, na podstawie transparentnych i zrozumiałych kryteriów, wynikające dla niego z tego faktu konsekwencje ekonomiczne (zob. uzasadnienie wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 30 kwietnia 2014 r., C - 26/13, sprawa Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt.). Nawet okoliczność, że kredytobiorcą jest pracownik banku nie uchyla konieczności poinformowania go o istotnych ryzykach związanych z umową (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 21 września 2023 r., C – 139/22).

W aktualnym orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Sądu Najwyższego rozróżnia się abuzywność postanowień dotyczących kryteriów przeliczania waluty krajowej na walutę denominacyjną/indeksacyjną (klausule kursowe), od innych klauzul, których zastrzeżenie w umowie jest także równoznaczne z obciążeniem konsumenta ryzykiem walutowym, tj., negatywnymi następstwami deprecjacji waluty krajowej (tzw. klauzule ryzyka walutowego) (zob. wyroki z 20 września 2017 r., C - 186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. v. Banca Romaneasca SA, z 22 lutego 2018 r., C - 119/17, z 20 września 2018 r., C - 51/17, OTP Bank Nyrt. i in. v. Terez Ilyez i in., z 14 marca 2019 r., C - 118/17, Zsuzsanna Dunai v. ERSTE Bank Hungary Zrt., z 6 grudnia 2021 r., C 670/20, ERSTE Bank Hungary Zrt., uzasadnienia wyroków Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., II CSK 382/18 i z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22).

Postanowienia umowy kredytu zawierające tzw. klauzulę ryzyka walutowego dotyczą głównego świadczenia konsumentów (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19, VP i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A., Procureur de la Republique). W celu zadośćuczynienia wymaganiu ich transparentności, nie jest wystarczająca ogólna informacja przedsiębiorcy pozwalająca konsumentowi na zrozumienie, że w zależności od zmian kursu wymiany zmiana parytetu pomiędzy walutą rozliczeniową a walutą spłaty może pociągać za sobą niekorzystne konsekwencje dla jego zobowiązań finansowych, ani przedstawienie mu ewentualnych wahań kursów wymiany. Konsument powinien być jasno poinformowany, że podpisując umowę kredytu indeksowanego do waluty obcej, ponosi przez cały okres obowiązywania umowy ryzyko kursowe, które z ekonomicznego punktu widzenia może okazać się dla niego trudne do udźwignięcia w przypadku silnej deprecjacji waluty, w której otrzymuje wynagrodzenie (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19, VP i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A., Procureur de la Republique oraz wyrok Sądu Najwyższego z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22).

W powołanym już wyroku z 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19 Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyjaśnił, że art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że warunki umowy kredytu, które powodują skutek w postaci ponoszenia nieograniczonego ryzyka kursowego przez kredytobiorcę, mogą doprowadzić do powstania znaczącej nierównowagi wynikających z tej umowy kredytu praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta, jeśli przedsiębiorca nie mógłby racjonalnie oczekiwać, przestrzegając wymogu przejrzystości w stosunku do konsumenta, że ten konsument zaakceptowałby, w następstwie indywidualnych negocjacji, nieproporcjonalne ryzyko kursowe, które wynika z takich warunków (por. też uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22).

Z kolei w uzasadnieniu wyroku z 27 listopada 2019 r. II CSK 483/18, Sąd Najwyższy wskazał, że nie jest wystarczające wskazanie w umowie, że ryzyko

związane z zmianą kursu waluty ponosi kredytobiorca oraz odebranie od niego oświadczenia o standardowej treści, że został poinformowany o ponoszeniu ryzyka wynikającego ze zmiany kursu waluty oraz przyjął do wiadomości i akceptuje to ryzyko. Wprowadzenie do umowy kredytowej zawieranej na wiele lat mechanizmu działania ryzyka kursowego, wymagało szczególnej staranności Banku w zakresie wyraźnego wskazania zagrożeń wiążących się z oferowanym kredytem, tak by konsument miał pełne rozeznanie konsekwencji ekonomicznych zawieranej umowy. W takim stanie rzeczy przedkontraktowy obowiązek informacyjny w zakresie ryzyka kursowego powinien zostać wykonany w sposób jednoznacznie i zrozumiale unaoczniający konsumentowi, który z reguły posiada elementarną znajomość rynku finansowego, że zaciągnięcie tego rodzaju kredytu jest bardzo ryzykowne.

Ochrona konsumenta może zostać zapewniona jedynie wtedy, gdy uwzględnione zostaną jego rzeczywiste i tym samym bieżące interesy, a nie interesy, jakie miał w okolicznościach istniejących w chwili zawarcia danej umowy. Podobnie skutki, przed którymi interesy te powinny być chronione, to takie, które rzeczywiście powstałyby, w okolicznościach istniejących lub możliwych do przewidzenia w chwili zaistnienia sporu, gdyby sąd krajowy unieważnił tę umowę, a nie skutki, które w dniu zawarcia tej umowy wynikałyby z jej unieważnienia (por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 3 października 2019 r., C - 260/18, motyw 51).

W świetle dyrektywy 93/13, pojęcie znaczącej nierównowagi na niekorzyść konsumenta należy ocenić, przeprowadzając analizę przepisów krajowych mających zastosowanie w przypadku braku porozumienia stron, aby ocenić, czy i, w odpowiednim przypadku, w jakim zakresie postanowienia umowne stawiają konsumenta w sytuacji gorszej niż ta przewidziana w obowiązujących przepisach krajowych; aby ustalić, czy ta równowaga pozostaje „w sprzeczności z wymogami dobrej wiary”, należy sprawdzić, czy przedsiębiorca traktujący konsumenta w sposób sprawiedliwy i słuszny mógłby racjonalnie spodziewać się, iż konsument ten przyjąłby dany warunek w drodze negocjacji indywidualnych (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 14 marca 2013 r., C - 415/11, Mohammed Aziz v. Caixa d'Estalvis de Catalunya Tarragona i Monresa, uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17,

OSNC 2019, nr 1, poz. 2). Rażąco naruszenie interesów konsumenta oznacza nieusprawiedliwioną dysproporcję, na niekorzyść konsumenta praw i obowiązków wynikających z umowy, skutkujące niekorzystnym ukształtowaniem jego sytuacji ekonomicznej oraz jego nierzetelne traktowanie (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 3 lutego 2006 r., I CK 297/05, z 15 stycznia 2016 r., I CSK 125/15, OSNC - ZD 2017, nr 1, poz. 9; z 27 listopada 2015 r., I CSK 945/14, z 30 września 2015 r., I CSK 800/14, z 29 sierpnia 2013 r. I CSK 660/12).

Konsument jest stroną słabszą w stosunku do przedsiębiorcy, zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania. Z tej przyczyny art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przewiduje, że nieuczciwe warunki nie będą wiążące dla konsumenta. Jest to przepis bezwzględnie wiążący, który zmierza do zastąpienia formalnej równowagi praw i obowiązków stron, ustanowionych w umowie, równowagą rzeczywistą, która przywraca równość stron. Sąd krajowy zobowiązany jest do zbadania z urzędu, czy dane warunki umowne wchodzące w zakres stosowania dyrektywy mają nieuczciwy charakter i by dokonawszy takiego badania, zniwelował brak równowagi między konsumentem a przedsiębiorcą (zob. wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 4 czerwca 2009 r., C - 243/08, Pannon GSM, motywy 31,32, z 14 czerwca 2012 r., C - 618/10, Banco Espanol de Credit SA, v. Joaquin Calderon Camino, motywy 39, 40, 42,43, a także wyrok z 3 marca 2020 r., C - 125/18, Gomez del Moral Guasch, motyw 62).

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., a o kosztach postępowania kasacyjnego zgodnie z art. 98 § 3 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 398²¹ k.p.c., przy uwzględnieniu § 2 pkt 7 w zw. z § 10 ust. 4 pkt. 2 i § 20 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (jedn. tekst: Dz. U. z 2023 poz.1964). Orzeczenie o odsetkach od zasądzonych kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym znajduje uzasadnienie w art. 98 § 1¹ k.p.c. w zw. z art. 19 ust. 1 i art. 31 ustawy z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 614) oraz przy uwzględnieniu § 2a rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 sierpnia 2014 r. w sprawie określenia brzmienia klauzuli wykonalności.

[SOP]

(r.g.)